

Екатерина Търпоманова

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“
при Българската академия на науките
София, България

Езикова култура

ТИРЕ И ДЕФИС

Вече почти сме забравили как се пише на ръка. Изпращаме коледни картички от специализирани сайтове, пишем писма по електронната поща, съобщения – в чата. Компютърът се превърна в неизменно средство за писане на текст. В електронно написания и форматиран текст обаче изпъкна една често срещана грешка – неразличаването между тире и дефис. Знакът за тире и дефис на клавиатурата е един. Ако не оставим шпации между чертицата и обграждащите я думи, тя остава малка – дефис. Ако поставим шпации между чертицата и обграждащите я думи, тя се удължава автоматично и става тире. За да се употребяват правилно двата знака, нужно е да се схване основната разлика между тях. Дефисът (или съединителна чертица) е знак, който се употребява при образуването на сложни думи, следователно основната му функция е да изразява вътрешнословни отношения. Тирето е знак за интонационно и синтактично присъединяване или подчертаване на части от изречението, следователно се използва на равнище, по-високо от това на думата.

Дефисът се използва при полуслято писане на сложни думи: съществителни – *министър-председател, чл.-кор.* (от *член-кореспондент*), *Ана-Мария, Австро-Унгария*; прилагателни – *търговско-промишлен, важен-важен, Иван-Вазово* (произведение); числителни имена – *пет-шест, година-две*; наречия – *горе-долу, кажи-речи*; местоимения – *еди-кой си*; междуметия – *бау-бау, иху-аху*. С дефис се изписват степените за сравнение на прилагателните и наречията: *по-голям, най-малко*. С дефис се заместват пропуснати части от думата: *електро- и мотокари* (вместо *електрокари и мотокари*), представката *из-*, наставката *-тел*. Под влияние на правописни правила на други езици, в български с дефис се изписват заети изрази от типа *прет-а-порте* (фр. *prêt-à-porter*), *виз-а-ви* (фр. *vis-à-vis*).

Тирето е препинателен знак, който изразява по-силно интонационно-синтактично отделяне на части от изречението в сравнение със запетаята. В правописния речник на българския език се разглеждат няколко случая на употребата му. Тире се изписва на мястото на пропусната, но подразбираща се част на изречението, напр. *Кучето се привързва към стопанина, котката – към дома.* (вместо ... *котката се привързва към дома*). Тире се пише при въвеждане на обособено пояснение, напр. *Мълчала страшно Драгана – юначна българка* (Здр. Сребров). С тире присъединяват съставни приложения, напр. *Страните – членки на Организацията за балкански сътрудничество, ще приемат резолюция.* Тире се поставя между еднородни части и дума или израз, който ги обобщава, като обобщаващият израз може да е преди или след изреждащите еднородни части, напр. *Една въдичка. Такава – тънка, лъскава, от чиста стомана* (Здр. Сребров). Тире се употребява за отделяне на вметнати изрази или изречения за по-силно изтъкване в сравнение със запетаята, напр. *Тази жена – аз съм сигурна в това – е използвачка.* Тире се използва и при отделяне на части от изречение или просто изречение за допълване, противопоставяне или изразяване на резултат, напр. *Обикновено е весел – освен когато има грижи.; Необходимо е да се действа – това е безспорно.*

Освен като пунктуационен знак, тирето се използва при графичното оформяне на текста. С тире се обозначава началото на пряка реч, като изречението започва на нов ред, а също и за отделяне на пряката реч от авторската:

- *Как се казваш? – попитах момиченцето.*
- *Мими.*

С тире могат да се оформят подточки в документ, които не са номерирани с букви или цифри:

В заседанието участват:

- *председателят;*
- *членовете на управителния съвет;*
- *поканени сътрудници на компанията.*

Тирето се употребява и като знак с идеографска функция. Може да означава съединително отношение, напр. при свързване на съпоставими явления: *отношенията човек – общество*. При противопоставяне също се пише тире, напр. *мачът България – Франция*. Тире се употребява за означаване на посока и разстояние, интервал, напр. *влакът София – Пловдив*.

Освен познаването на правописните правила на българския език, коректното форматиране на електронния текст също е важно, за да оставим добро впечатление у тези, които го четат. В това отношение правилната употреба на тирето и дефиса в текста е знак за нивото на грамотност на пишещия.

✉ Екатерина Търпоманова
katja@dcl.bas.bg

Публикувано: 30 септември 2011